

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 401

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Jerzy Sokołowski

Grażyna Węgrzyn

Magdalena Rękas

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska

(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-533-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Arendt: Zmiana technologiczna faworyzująca wysokie kwalifikacje czy polaryzacja polskiego rynku pracy – zarys problemu.....	13
Agnieszka Barczak: Wykorzystanie wybranych metod ilościowych w analizie pasażerskiego ruchu lotniczego w Polsce.....	26
Ryszard Barczyk: Rola polityki pieniężnej w stabilizowaniu gospodarki polskiej w latach 2000-2014.....	36
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość studentów a dodatkowe aktywności pozauczelniane.....	48
Przemysław Borkowski: Applicability of reference based appraisals in assessment of real sector investment projects.....	58
Przemysław Borkowski: A framework for risk analysis in infrastructure projects.....	69
Agnieszka Bretyn: Młodzi konsumenci wobec szarej strefy w Polsce.....	83
Sławomir Czetwertyński: Ekonomia kopiowania a korzyści społeczne.....	93
Karolina Drela: Rynek pracy i biedni pracujący.....	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Handel produktami ICT – Polska na tle świata.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Kapitał społeczny w przedsiębiorstwach rodzinnych.....	126
Artur Grabowski: Ordoliberalna kategoria własności a współczesne oblicze sektora niemieckich przedsiębiorstw piłkarskich.....	134
Alina Grynia: Innowacyjność krajów bałtyckich: potencjał i bariery.....	144
Anna Horodecka: The concept of human nature as a driving force for changes in economics exemplified by feminist and neoclassical economics.....	155
Michał Jurek: The role of banks in performance of the real sector in selected EU member states.....	166
Grażyna Karmowska: Zastosowanie metod taksonomicznych do oceny zróżnicowania poziomu życia w krajach postsocjalistycznych Europy.....	176
Magdalena Knapińska: Efektywność polityki rynku pracy – aspekty teoretyczne i praktyczne.....	187
Andrzej Koza: Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych i jej wpływ na gospodarkę finansową państwowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych.....	198
Jakub Kraciuk: Paradygmat <i>homo oeconomicus</i> w aspekcie rozwoju ekonomii heterodoksyjnej.....	211
Anna Krzysztofek: Rozważania o pojęciu odpowiedzialności.....	220
Wojciech Leoński: Wolontariat pracowniczy jako jedno z narzędzi CSR.....	233

Agnieszka Łopatka: Poziom i przyczyny różnicowania wynagrodzeń w Polsce	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Changes in capital flows in process of integration of the European Union – selected aspects.....	253
Marta Maier: Starzejące się społeczeństwo jako wyzwanie dla polityki społecznej i rodzinnej	267
Agnieszka Malkowska: Ocena rozwoju obszaru przygranicznego na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	275
Paweł Marszałek: Selected processes influencing contemporary banking systems.....	285
Danuta Miłaszewicz: Kompetencje społeczne polskich i litewskich studentów – analiza porównawcza.....	296
Dorota Milek, Karolina Kapusta: Competitiveness of the regions in the context of smart specialization (on the example of Świętokrzyskie)	306
Rafał Nagaj: Dochody a skłonność do działań altruistycznych wśród studentów w Polsce	317
Mariusz Nyk: Niedoskonałość rynku pracy w kontekście funkcjonowania związków zawodowych	327
Magdalena Olczyk: Konkurencyjność w literaturze ekonomicznej – analiza bibliometryczna	338
Monika Pasternak-Malicka: Płaca minimalna jako narzędzie ograniczające pracę nierejestrowaną	349
Barbara Pawłowska: W kierunku zrównoważonego rozwoju – przegląd efektów działań w Polsce.....	362
Renata Pęciak: Geneza podejścia regulacyjnego we francuskiej teorii ekonomicznej.....	373
Adriana Politaj: Pracodawcy z otwartego rynku pracy i ich rola w przeciwdziałaniu bezrobociu osób niepełnosprawnych.....	383
Joanna Prystrom: Innowacyjność a konkurencyjność gospodarki Luksemburga	399
Małgorzata Raczkowska: Kwestia gender w ekonomii	412
Magdalena Ratalewska: Uwarunkowania rozwoju sektorów kreatywnych..	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regionalne zróżnicowanie sektora MŚP	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Wpływ współpracy z sektorem B+R na innowacyjność MŚP na podstawie badań ankietowych	440
Joanna Sychała: Ocena cech morfologicznych wahań cyklicznych w Polsce w latach 2001-2013	452
Joanna Stawska: Oddziaływanie decyzji władz monetarnych i fiskalnych (<i>policy mix</i>) na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce	462
Piotr Szkudlarek: Zaufanie jako komponent kapitału społecznego.....	472
Jarosław Szostak: Economic content of the category of value.....	483

Andrzej Szuwarzyński: Ocena wpływu polityki zdrowotnej na jakość życia starzejącego się społeczeństwa w krajach UE.....	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Aktywność innowacyjna systemów przemysłowych a koniunktura gospodarcza na przykładzie województwa dolnośląskiego	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Zastosowanie indeksu Malmquista do badania zmian efektywności uczelni publicznych	514
Dariusz Tloczyński: Rola państwa w kształtowaniu konkurencji na polskim rynku transportu lotniczego	525
Roman Tylżanowski: Zewnętrzne źródła finansowania procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce	535
Grażyna Węgrzyn: Zasoby ludzkie w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Skłonność studentów województwa świętokrzyskiego do zagranicznych emigracji zarobkowych.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Pokolenie 50+ w Polsce – podejrzani o wykluczenie?	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Partycypacja mieszkańców w tworzeniu strategii rozwoju gminy jako przejaw kapitału społecznego na obszarach wiejskich	577
Jarosław Wolkonowski: Przyczyny i struktura emigracji obywateli Polski po akcesji do UE	587
Jacek Wychowanek: Tradycja w aspekcie budowania konkurencyjności małego przedsiębiorstwa	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith o własności	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Communicating CSR – the Lasswell’s model approach	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Ład gospodarczy i porządek gospodarczy – potrzeba i szanse zmian	631
Mariusz Zieliński: Wpływ realizacji koncepcji CSR na wycenę spółek akcyjnych.....	642

Summaries

Łukasz Arendt: Skill-biased technical change or polarisation of the Polish labour market – remarks.....	13
Agnieszka Barczak: Application of selected quantitative methods in the analysis of passenger air traffic in Poland.....	26
Ryszard Barczyk: The role of monetary policy in the stabilization of the Polish economy in the years 2000-2014	36

Tomasz Bernat: Entrepreneurship of students vs. additional non-university activities.....	48
Przemysław Borkowski: Aplikacja metody referencyjnej oceny projektów inwestycyjnych w sferze realnej.....	58
Przemysław Borkowski: Metoda analizy ryzyka w inwestycjach infrastrukturalnych.....	69
Agnieszka Bretyn: Young consumers towards the shadow economy in Poland.....	83
Sławomir Czetwertyński: Economics of copying vs. social benefits.....	93
Karolina Drela: Labor market and working poor.....	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Trade in ICT goods – Poland in comparison to the world.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Social capital in family business.....	126
Artur Grabowski: Ordoliberal category of a property and a modern aspect of a sector of German soccer enterprises.....	134
Alina Grynia: Innovation of the Baltic countries: potentials and barriers.....	144
Anna Horodecka: Koncepcja natury ludzkiej jako siła napędowa zmian w ekonomii na przykładzie koncepcji człowieka w ekonomii feministycznej i neoklasycznej.....	155
Michał Jurek: Znaczenie banków dla funkcjonowania sektora realnego w wybranych krajach UE.....	166
Grażyna Karmowska: Taxonomic methods to evaluate the variation in the standards of living in the countries of post-socialist Europe.....	176
Magdalena Knapieńska: Effectiveness of labor market policy – theoretical and practical aspects.....	187
Andrzej Koza: Situation of persons with disabilities on the labor market and its impact on the financial situation of the State Fund for Rehabilitation of the Disabled Persons.....	198
Jakub Kraciuk: <i>Homo economicus</i> paradigm in terms of development of heterodox economics.....	211
Anna Krzysztofek: Reflections about the notion of responsibility.....	220
Wojciech Leoński: Corporate volunteering as an instrument of CSR.....	233
Agnieszka Łopatka: Level and reasons for differences of salaries in Poland.....	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Zmiany w przepływach kapitału w procesie integracji Unii Europejskiej – wybrane aspekty.....	253
Marta Maier: Ageing society as a challenge for social and family policy.....	267
Agnieszka Malkowska: Assessment of the development of a border area using Zachodniopomorskie Voivodeship as an example.....	275
Paweł Marszałek: Wybrane procesy wpływające na współczesne systemy bankowe.....	285
Danuta Miłaszewicz: Social competence of Polish and Lithuanian students – comparative analysis.....	296

Dorota Milek, Karolina Kapusta: Konkurencyjność regionów w kontekście inteligentnej specjalizacji (na przykładzie Świętokrzyskiego)	306
Rafał Nagaj: Incomes and willingness of students to perform altruistic actions	317
Mariusz Nyk: Imperfections of the labor market in the context of the functioning of trade unions	327
Magdalena Olczyk: Competitiveness in economic literature – bibliometric analysis	338
Monika Pasternak-Malicka: Minimum wage as a tool used to reduce the labor market grey area	349
Barbara Pawłowska: Towards sustainable development – review of effects of actions in Poland.....	362
Renata Pęciak: The origin of the regulation approach in the French economic theory.....	373
Adriana Politaj: Employers from the open labor market and their role in the counteracting of unemployment among persons with disabilities	383
Joanna Prystrom: Innovativeness vs. competitiveness of Luxembourg economy.....	399
Małgorzata Raczkowska: The issue of gender in economics	412
Magdalena Ratalewska: Determinants of the development of creative industries.....	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regional diversity of SME sector	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Effect of cooperation with R&D sector on SME’s innovation based on survey	440
Joanna Spychała: Evaluation of morphological characteristics of cyclical fluctuations in Poland in 2001-2013	452
Joanna Stawska: The impact of the monetary and fiscal authorities (policy mix) on the functioning of enterprises in Poland	462
Piotr Szkudlarek: Trust as a component of social capital	472
Jarosław Szostak: Ekonomiczna treść kategorii wartości	483
Andrzej Szuwarzyński: Assessment of the health policy impact on the quality of life of ageing population in the European Union countries	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Innovation activity in regional industrial systems vs. economic cycle on the example of the Dolnośląskie Voivodeship	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Application of Malmquist index to examine changes in the efficiency of public universities	514
Dariusz Tłoczyński: The role of state in shaping the competition in the Polish air transport market	525
Roman Tylżanowski: External sources of funding of technology transfer in high-tech manufacturing sector in Poland.....	535

Grażyna Węgrzyn: Human resources in the European Union – opportunities and threats	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Disposition to financial emigration among the students of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Generation 50+ in Poland – suspected of exclusion?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Participation of inhabitants in building commune development strategy as a manifestation of social capital in rural areas	577
Jarosław Wolkonowski: Causes and structure of emigration of Polish citizens after the accession to the European Union	587
Jacek Wychowanek: Tradition in the aspect of building the competitiveness of a small-sized enterprise.....	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith about ownership	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Model komunikacji CSR w świetle podejścia H. Lasswella	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Economic governance and economic order – need and opportunities of changes	631
Mariusz Zieliński: The impact of CSR concept on the valuation of stock companies	642

Karolina Drela

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: karolina.drela@wzieu.pl

RYNEK PRACY I BIEDNI PRACUJĄCY

LABOR MARKET AND WORKING POOR

DOI: 10.15611/pn.2015.401.09

Streszczenie: Ludzie pracujący mogą być również dotknięci ubóstwem. Ubóstwo i wykluczenie społeczne wpływają nie tylko na tych, którzy są zawodowo nieaktywni lub bezrobotni. Niektóre grupy wśród osób pracujących również ponoszą wyższe ryzyko bycia biednym. Stąd przedmiotem szczególnego zainteresowania w ramach niniejszego artykułu jest tematyka związana z rynkiem pracy i ubóstwem. Podjęto więc próbę przedstawienia zagadnień związanych z pracą, bezrobociem i utratą pracy w kontekście zjawiska biednych pracujących oraz zdefiniowania pojęcia „pracujący biedni”. Dokonano również charakterystyki tych, którzy pomimo swojej aktywności zawodowej pozostają biedni.

Słowa kluczowe: rynek pracy, bezrobocie, ubóstwo, pracujący biedni, praca.

Summary: People who work can also be affected by poverty. Poverty and social exclusion do not only affect those who are economically inactive or unemployed. Some groups among those who work also face higher risks of being poor. Thus, of particular interest in the context of this chapter is the subject related to the labor market and poverty. It was therefore an attempt to bring forward issues related to work, unemployment and job loss in the context of the phenomenon of working poor. The article presents an attempt to define the notion of “working poor” and to provide a characteristic of people who remain poor despite being active on the labor market.

Keywords: labor market, unemployment, poverty, working poor, work.

1. Wstęp

W następstwie zachodzących globalnie zmian i wraz z oddziaływaniem globalizacji na każdy aspekt ludzkiego życia zaczęła się zmieniać rola pracy i jej funkcje. W związku z tym nie tylko współcześni bezrobotni ulegają presji zmieniających się funkcji pracy, ale też i pracujący, coraz częściej posiadający zatrudnienie, obawiają się utraty pracy oraz zbyt niskiego wynagrodzenia, które nie zaspokaja podstawowych funkcji rodziny. Stąd przedmiotem szczególnego zainteresowania w ramach

niniejszego artykułu jest tematyka związana z rynkiem pracy i ubóstwem. Podjęto więc próbę przedstawienia zagadnień związanych z pracą, bezrobociem i utratą pracy w kontekście zjawiska biednych pracujących, zwracając szczególną uwagę na problem *working poor*.

2. Funkcje pracy

Jak już wspomniano, znaczenie pracy ulegało zmianom. E. Phelps [2013] słusznie zauważa, że pracę traktować można jako źródło ćwiczeń w zakresie rozwiązywania problemów, wskazując na główne jej cechy, czyli na: dochodzenie do tego, jak dobrze wykonywać nowe zadania lub jak lepiej wykonywać obecne, radzenie sobie w trudnych sytuacjach ze współpracownikami oraz znalezienie sposobów na poprawę warunków zatrudnienia. To tzw. symulacja mentalna, która jest jedną z najważniejszych korzyści pracy. Należy pamiętać, że nie każda praca jest wysiłkiem umysłowym, lecz zestawiając sposób absorpcji uwagi z pracy z poczuciem braku celu oraz nudą, tak charakterystycznymi dla bycia bezrobotnym, każda praca posiada dużą wartość.

Inną korzyścią wynikającą z pracy staje się fakt, że spełnia pragnienie posiadania własnego miejsca w społeczeństwie, własnego powołania. W miarę radzenia sobie z obowiązkami i wymaganiami danego stanowiska pracy wzrasta wiara w siebie pracownika, a co z tym się wiąże – zdolność pokonywania także innych wyzwań, gdyż stawiając sobie cele, osiąga je coraz bardziej skutecznie. To funkcja społeczna pracy.

Kolejna korzyść wynika z tego, iż brak albo utrata pracy może zagrażać zdrowiu. Wiąże się to między innymi ze zdrowiem psychicznym i fizycznym byłych pracujących, które wymaga pewnego porządku i zwyczajów. Zjawisko to można wyjaśnić za pomocą stwierdzenia, iż praca nadaje rytm życiu i jest tzw. rytuałem, stąd np. bardzo duża śmiertelność u „młodych” emerytów – w ciągu roku lub dwóch od przejścia na emeryturę.

Przedstawiając zalety pracy, należy wymienić również korzyści finansowe. Trzeba tu podkreślić, że nawet posiadający inne źródła utrzymania rzadko rezygnują z korzyści materialnych wynikających z pracy. Ludzie potrzebują dochodu, by konsumować i oszczędzać, ale też aby realizować się w roli rodzica i małżonka, zapewniając byt dzieciom i rodzinom. Dochody potrzebne są także, żeby dokonywać płatności za to, co ludzie robią w czasie wolnym, ale również by środki zarobione w ciągu życia starczyły na przyszłość w związku z faktem, iż człowiek żyje coraz dłużej, oraz do samoutrzymania i niezależności ekonomicznej.

Zauważyć trzeba, że człowiek poprzez pracę może zaspokoić większość swoich potrzeb życiowych, a ponadto praca daje satysfakcję oraz poczucie własnej wartości. Jednocześnie jest mobilizacją do podejmowania działań w celu dalszego rozwoju danego człowieka. Pracę można więc traktować jako powołanie, źródło zarob-

kowania i szansę samorealizacji, a osiągnięcie rezultatów w pracy zależy w głównej mierze od motywacji do działania i aktywności [Sekuła 2008].

Konkludując, praca poprzez swoje funkcje wpływa optymistycznie na funkcjonowanie człowieka, gdy wymienione funkcje zostają spełnione. Co jednak, gdy części z nich praca nie spełnia, albo i wszystkich, gdy traci się zatrudnienie?

3. Utrata pracy i bezrobocie

Brak przedstawionych funkcji pracy wydaje się istotny w obliczu utraty pracy, bycia bezrobotnym i pozbawienia stałego źródła dochodu. Pozbawieni pracy, a także określonej roli i aktywności zawodowej, ludzie reagują w zróżnicowany sposób. Jedni stają się bezrobotnymi wg definicji przedstawianej przez urzędy pracy, czyli aktywnie poszukują pracy, inni stają się biernymi zawodowo, pozostali załamują się, a nawet stają się czynnikiem patologicznym, niektórzy stale podejmują próby poszukiwania bodźców znaczących dla sposobu przezwyciężenia swojego kryzysu zawodowego. Zagrożone może być nie tylko prawidłowe funkcjonowanie tych osób i ich rodzin, ale także danej społeczności, jeżeli jej niepowodzenie stanie się powszechnym wzorcem.

Utrata pracy będącej podstawowym źródłem aktywności oraz materialnego bezpieczeństwa jest dla danego człowieka zarówno problemem ekonomicznym, społecznym czy psychologicznym, jak i moralnym [Chirkowska-Smolak 2002]. W odniesieniu do stanu posiadania pracy i pozytywnego postrzegania siebie jako osoby potrzebnej pracodawcy, rodzinie i społeczeństwu, negatywna samoocena bezrobotnego prowadzi do izolacji i wycofania [Śliwiński 1999]. W tak bardzo dramatycznych warunkach, jak w każdej sytuacji kryzysowej, dotychczasowe sposoby radzenia mogą okazać się niewystarczające [Kubacka-Jasiecka 2002].

Istnieją dane empiryczne pokazujące, że ubóstwo i trudności materialne dodatkowo zwiększają koszty adaptacji w wielu sytuacjach krytycznych i wydłużają okresy powrotu do równowagi [Klonowicz 2001]. Na znanej skali krytycznych wydarzeń życiowych Holmesa i Rahe [1967] utrata pracy zajmuje wysoką, ósmą pozycję. Jest to pozycja wskazująca na wysokie postrzeganie obciążenia stresowego.

Co jednak, gdy pracownicy w wyniku deregulacji prawa pracy [Polak 2011] czy niepewności zatrudnienia oraz nadwyżki podaży nad popytem na pracę, również z obawy przed degradacją społeczną z powodu bezrobocia, zmuszeni są godzić się na gorsze warunki płacowe oferowane przez pracodawców?

Niestety rośnie liczba form pośrednich między zatrudnieniem a bezrobociem [Dreła, Sokół 2011], pracą etatową a innym zatrudnieniem (w niepełnym wymiarze godzin, czasowym, przerywanym, na podstawie umowy cywilno-prawnej, na zastępstwo, pod warunkiem wcześniejszego samozatrudnienia, pracą na wezwanie, zatrudnieniem niezgodnym z kwalifikacjami, darmowymi albo nisko płatnymi stażami pracy itp.). Zdarza się, iż w tej samej organizacji pracują osoby w różnych formach i systemach, które za taką samą pracę otrzymują bardzo zróżnicowane wy-

nagrodzenie oraz mają odmienne perspektywy dalszej kariery i zróżnicowany dostęp do świadczeń społecznych. Niekorzystna sytuacja pracujących staje się jednak bardzo widoczna, gdy otrzymywane wynagrodzenie jest zbyt niskie, by utrzymać się i rodzinę na godnym poziomie, i pojawia się problem biedy. Funkcje pracy nie zostają zrealizowane.

4. Biedni pracujący

Teorie dotyczące rynku pracy i ubóstwa opierają się na tezie, że główną przyczyną biedy jest bezrobocie. To stwierdzenie nie do końca jest zgodne z rzeczywistością. Na pewno praca zarobkowa zmniejsza liczbę ubogich, lecz pod warunkiem, iż otrzymywane wynagrodzenie pozwala im na zaspokojenie określonych potrzeb życiowych i społecznych. Co jednak, gdy nie pozwala?

Biedni oraz źle wynagradzani pracownicy¹ są nie tylko bardziej sfrustrowani, lecz przede wszystkim mniej wydajni, a także częściej dokonują np. drobnych kradzieży, unikają odpowiedzialności za majątek przedsiębiorstwa, są mniej lojalni w sprawie zachowania np. tajemnicy wewnętrznej firmy itp. Ma to duży wpływ na konkurencyjność przedsiębiorstwa i jego zdolność do przetrwania np. w okresie kryzysu.

Dlatego z powodu rosnącego zróżnicowania dochodowego w literaturze przedmiotu pojawiło się pojęcie **biednych pracujących** (*working poor*). Do grupy tej zalicza się osoby będące aktywnymi zawodowo, starające się utrzymać na rynku pracy, podejmując nisko płatną pracę: etatową, czasową lub dorywczą, w niepełnym wymiarze godzin, zatrudnionych często za pośrednictwem agencji pracy tymczasowej albo przy pracach interwencyjnych czy robotach publicznych. Charakteryzują się tym, że nie mogą korzystać z przywilejów przysługujących bezrobotnym, lecz równocześnie uzyskiwane przez nich dochody nie wystarczają na tzw. godne życie. Chcą realizować wszystkie wymienione wcześniej funkcje pracy, jednak nie do końca udaje im się w pełni je zrealizować.

Definicja, według Bureau of Labour Statistics [U.S. Bureau of Labor Statistics 2013] przedstawia biednych pracujących jako osoby, które przez co najmniej 27 tygodni w ciągu ostatniego roku pracowały oraz które żyją w gospodarstwie domowym uznawanym za ubogie. Europejska Fundacja dla Poprawy Warunków Życia i Pracy [Peña-Casas, Latta 2004] opiera swoją definicję na amerykańskiej. Oczywiście należałoby tę definicję uściślić, nawet w celu ujednoczenia bazowych danych do porównań statystycznych, gdyż w każdym kraju występują inne wskaźniki określające poziom ubóstwa odnoszący się do uznawania danej osoby za ubogą².

¹ Według indywidualnych odczuć pracowników, którzy otrzymują niewystarczający dochód, aby zapewnić funkcjonowanie (życie) na poziomie umożliwiającym zaspokojenie ich potrzeb społecznych oraz życiowych w danej zbiorowości.

² Należy dodać, że przyjęcie takich samych (w wymiarze realnym dzięki zastosowaniu parytetu siły nabywczej) progów ubóstwa we wszystkich krajach Unii stworzyło możliwość zdiagnozowania, w

Tabela 1. Najważniejsze przyczyny ubóstwa pracujących

Przyczyna	Cechy charakterystyczne
Jakość miejsc pracy i zatrudnienia	<ul style="list-style-type: none"> – niskie wynagrodzenie – nierównoważone (niestabilne) zatrudnienie – praca nietypowa lub praca tymczasowa – sektory klasyfikowane jako nisko wykwalifikowane – praca wykonywana przeważnie przez kobiety, mniejszości narodowe i inne grupy wykluczone – pułapka pracy niskiej jakości albo krążenie od nisko płatnego, niepewnego zatrudnienia za płacę minimalną do bezrobocia lub innych zasiłków – praca w niepełnym wymiarze godzin często wykonywana za niższą stawkę godzinową niż w pełnym wymiarze – pracownicy rzadziej objęci układami związków zawodowych (nietypowe zatrudnienie) – praca fizycznie wymagająca i trwająca zbyt wiele godzin – brak dostępu do emerytur i podstawowych praw pracy dla pracowników zatrudnianych w nietypowych formach
Struktura gospodarstw domowych	<ul style="list-style-type: none"> – może prowadzić do zadłużenia, gdyż pensja nie pozwala na pokrycie podstawowych kosztów życia – trudności w realizacji codziennych potrzeb, ze względu na spłatę zaciągniętych długów otrzymywanym wynagrodzeniem – brak odpowiednich usług opiekuńczych, np. przedszkoli, żłobków – wskaźniki ubóstwa na ogół opierają się na ocenie dochodu gospodarstwa domowego, a nie poszczególnych osób – osoba wykonująca nisko opłacaną pracę niekoniecznie musi być zaliczana do osób doświadczających ubóstwa pracujących, jeżeli należy do gospodarstwa domowego o dochodzie powyżej progu ubóstwa
Indywidualne czynniki ryzyka	<ul style="list-style-type: none"> – dyskryminacja płciowa i płacowa: niższe płace i gorsze warunki pracy dla kobiet – praca wykonywana przeważnie przez prowadzących własną działalność gospodarczą, słabiej wykształconych, osoby chore, niepełnosprawne lub z innymi problemami zdrowia fizycznego lub umysłowego, ludzi młodych, imigrantów, mniejszości narodowe, mieszkańców wsi, osoby dobrze wykształcone lecz wykonujące pracę poniżej wymaganych kwalifikacji – praca na czarno

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast Eurostat definiuje biednych pracujących jako „odsetek osób, które pomimo bycia zatrudnionym osiągają dochód rozporządzalny³ poniżej granicy ubóstwa

którym z państw członkowskich występuje obiektywnie najtrudniejsza sytuacja dochodowa ludności, jednak najczęściej interpretuje się te zjawiska, rozpatrując np. ilość osób o dochodach poniżej równowartości 5 czy 10 € dziennie, nie biorąc pod uwagę wspomnianego parytetu siły nabywczej, warunków panujących w danym kraju, szczególnie związanych z rynkiem pracy lub płacy minimalnej albo średniej, sposobów pojmowania „pracy” albo „gospodarstwa domowego”, a nawet okresu odniesienia w stosunku do zatrudnienia, również stosowanego progu ubóstwa.

³ Dochód rozporządzalny obejmuje całkowity dochód gospodarstwa domowego po opłaceniu podatków i innych opłat publicznych, który jest możliwy do wydania albo zaoszczędzenia i podzielony przez liczbę członków gospodarstwa domowego.

określonej jako 60% krajowej mediany dochodu rozporządzalnego (po rozliczeniu świadczeń socjalnych)” [European Anti-Poverty Network 2013].

Crettaz i Bonoli [2010] słusznie wyróżniają trzy podstawowe przyczyny prowadzące do ubóstwa pracujących, i są to: niskie wynagrodzenie, niskie bezpieczeństwo pracy oraz duża rodzina. Dodatkowo Frazer i Marlier [2010] podkreślają znaczenie struktury rynku pracy, gospodarstwa domowego, również niską intensywność pracy, a także cechy indywidualne (np. brak kwalifikacji) oraz instytucjonalne czynniki: brak odpowiedniego poziomu płacy minimalnej czy zabezpieczeń socjalnych. Wskazuje się też na kwestię dystrybucji i redystrybucji dochodu, w związku z rosnącymi nierównościami i polaryzacją [EAPN 2011]. W tabeli 1 przedstawiono najważniejsze przyczyny ubóstwa pracujących i zwrócono uwagę na cechy charakterystyczne biednych pracujących.

Tak więc biedni pracujący są to osoby, które najczęściej nie są w stanie zmienić swojej sytuacji materialnej. Wynika to przede wszystkim z przyczyn [Polak 2011] związanych z globalizacją, jak również liberalizacją, prywatyzacją czy restrukturyzacją gospodarki, ale także z powodu niskich kwalifikacji tych osób, braku odpowiednich umiejętności oraz cech osobowości, często biernej postawy, niskich aspiracji, mieszkania w małej miejscowości czy na wsi, sytuacji rodzinnej, kondycji zdrowotnej albo zdarzeń losowych.

Inne określenia tego zjawiska przedstawiają Kozek, Kubisa i Ostrowski [2005], nazywając je:

- **Dirty job** – nisko kwalifikowaną, rutynową, nisko płatną pracą w sektorze produkcyjno-usługowym albo w sektorze prac społecznie użytecznych.
- **Junk job/Mc job** – „pracą śmieciową” w sektorze usług.

Niewątpliwie wymienione prace nie wykorzystują kwalifikacji oraz umiejętności pracownika, a także nie stwarzają możliwości samorozwoju czy perspektyw awansu albo rozwoju kariery, nie dają zawodowego statusu lub tożsamości i związane są niestety z niskim komfortem pracy. Coraz częściej obok *dirty job*, *junk job*, *hopping job* (częste zmienianie zatrudnienia i pracodawcy, zdobywając różne doświadczenia zawodowe, często otrzymując nieco wyższe wynagrodzenie), *dirty temporary job* (praca tymczasowa) i leasingu pracowników, *working poor* są kolejną tendencją kształtującą się na współczesnym rynku pracy.

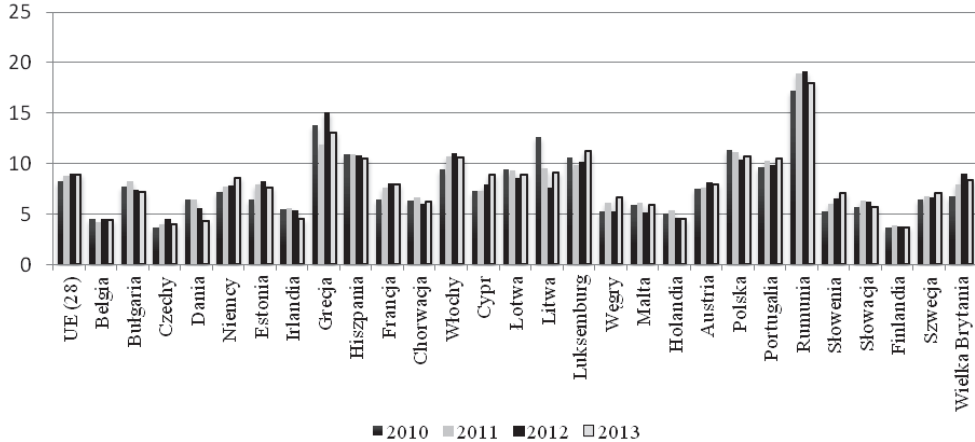
5. *Working poor* w UE

Zjawisko „biedni pracujący” bez wątpienia istnieje w Polsce i UE, ale mimo trudności w określeniu jego rzeczywistego rozmiaru wydaje się, że ewolucja rynku pracy zdążyła pod wpływem globalizacji, intensywnych zmian technicznych i deindustrializacji do dualnej struktury, dzieląc rynek pracy na pierwotny (z tzw. dobrymi miejscami pracy, stabilnością zatrudnienia, wysokim wynagrodzeniem) i wtórny (z tzw. złymi miejscami pracy, niegwarantujący stabilności zatrudnienia, z niskim wynagrodzeniem) [Kryńska 1996]. Dodać trzeba, że dwubiegunowość rynku pracy i za-

grozenie biedą zmniejsza się m.in. w przypadku osób posiadających płatne zatrudnienie, lecz zdarza się, iż dla wielu osób zatrudnienie przynosi niewielką poprawę statusu materialnego w porównaniu z bezrobociem, a czasem wiąże się nawet z pogorszeniem tej sytuacji.

Należący do biednych pracujących uważają często swoją sytuację za tymczasową. Świadomość tę umacniają przedsiębiorcy oferujący możliwość zdobycia pierwszych doświadczeń zawodowych za niskie wynagrodzenie. Najczęściej są to globalne restauracje, sklepy tzw. sieciówki czy hipermarkety, oferujące miejsca pracy studentom różnych kierunków: przyszłym prawnikom, ekonomistom, lekarzom. Ostatecznie nie zawsze zawodowe marzenia są realizowane, dlatego pojawiło się związane z tym pojęcie pracowników *permanent temporary* – czasowych na stałe.

Pamiętając, że *working poor* dotyczy osób niebędących bezrobotnymi, mających pracę, lecz otrzymujących niewystarczające wynagrodzenie, powodujące ubóstwo pracowników, wskaźnik zagrożenia ubóstwem pracujących dla 28 krajów Unii Europejskiej oszacowano na ok. 8,9% osób w wieku produkcyjnym w 2013 r. i 9% w 2012 w UE. Analiza danych zaprezentowanych na rys. 1 pokazuje, że ponad 15 mln osób (8,9%) dotkniętych jest ubóstwem pracujących [Eurostat 2015]. Zauważyć należy wyraźny wzrost w porównaniu z 8,2% w 2005 i 2006 r. i 8,3% w 2010 r. i spadek w porównaniu z 2012 – 9% pracowników zagrożonych ubóstwem.

Rys. 1. Pracujący zagrożeni ubóstwem w UE w latach 2010–2013 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Eurostat 2015].

Istnieją również ogromne rozbieżności pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi, a ich zakres waha się od 3,7% w Finlandii, do 18% w Rumunii w 2013 r. Niekorzystnie natomiast na tle większości krajów Unii przedstawiała się w Polsce sytuacja osób pracujących. W populacji osób pracujących (w wieku co najmniej 18 lat) Polska, ze wskaźnikiem wynoszącym 10,7%, należała do krajów

o najwyższej stopie ubóstwa pracujących wśród tej grupy ludności. Wyższe wartości wskaźnika odnotowano w Grecji (13,1%), Rumunii (18%) i Luksemburgu (11,2%). Należy podkreślić, że państwa o wyższej stopie zagrożenia ubóstwem mają również większy odsetek ubóstwa pracujących.

Osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu w gospodarstwach domowych są znacznie mniej narażone na ryzyko biedy pracujących niż gospodarstwa domowe z dziećmi na utrzymaniu i jednoosobowe gospodarstwa domowe. Osobami najbardziej zagrożonymi ubóstwem, mimo posiadania zatrudnienia, są samotnie wychowujący dzieci. W 2013 r. jedna osoba na pięć, zatrudniona w niepełnym wymiarze, również była zagrożona taką formą ubóstwa. W tym samym roku [Eurostat 2014] to mężczyźni byli bardziej dotknięci ubóstwem pracujących niż kobiety (9,4% w porównaniu z 8,5%). Sytuacja była odwrotna dla młodych pracowników w wieku od 18 do 24 lat. W tym przypadku kobiety były narażone bardziej (12,5% w porównaniu z 10,7% mężczyzn). Spośród wszystkich grup wiekowych, młodzi pracownicy byli największą grupą pracujących zagrożoną ubóstwem ceny.

W następstwie kryzysu czy polaryzacji płac oraz wzrostu zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu doprowadzono do wyższych wskaźników ubóstwa osób pracujących w Europie. Prawie 1/4 całej populacji UE stoi w obliczu zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem. Bieda pracujących stała się dla dużej grupy państw UE krytyczną barierą, która hamuje walkę z ubóstwem poprzez zatrudnienie zrównoważone.

6. Zakończenie

Istnienie ubóstwa pracujących dowodzi, że dotychczasowe funkcje pracy zostały zachwiane, a nawet niezrealizowane. Jeżeli wzrost zatrudnienia nadal stanowi najlepszy sposób, aby uniknąć ryzyka ubóstwa, a nie zawsze jest wystarczający, potrzebne są działania mające na celu zwiększenie nie tylko liczby miejsc pracy, ale także liczby lepszych miejsc pracy.

Obecność biednych pracujących powoduje zmniejszenie liczby bezrobotnych i poprawia sytuację ekonomiczną firm, ale niestety generuje nowe problemy związane m.in. z: rosnącą liczbą osób biernych zawodowo, niestabilnością sytuacji zawodowej oraz dochodowej, wzrastającą fluktuacją i ruchem zatrudnionych, brakiem poczucia bezpieczeństwa, depriacją ekonomiczną i pozaekonomiczną części zatrudnionych, niezadowolaniem społecznym i ukrytym bezrobociem. Tymczasowe, nisko płatne zajęcia nie pełnią funkcji kojarzonych z pracą zawodową, czyli nie zapewniają dochodów niezbędnych do godnego życia, nie stwarzają perspektywy awansu społecznego i zawodowego rozwoju oraz nie stanowią sposobu samorealizacji lub integracji społecznej. Nie są też źródłem tożsamości, prestiżu i uznania.

Ograniczenie rozmiarów bezrobocia oraz rozwiązywanie problemów pracujących ludzi ubogich nie jest więc możliwe bez aktywnej polityki państwa, m.in. poprzez:

1. Zwiększenie kontroli ze strony państwa nad relacjami pracownik – pracodawca.
 2. Politykę zachęcania do tworzenia nowych miejsc pracy, np. poprzez subsydiowanie zatrudniania nowych pracowników czy rozwiązania podatkowe.
 3. Wzrost wydatków na edukację i publiczne inwestycje w poprawę jakości życia (służba zdrowia, nauka, budownictwo mieszkaniowe, kultura, kształcenie ustawiczne, rekreacja).
 4. Rewaloryzację poziomu płac w tradycyjnie nisko opłacanych sektorach.
 5. Wprowadzenie większych ulg dla osób o niskich dochodach (zwiększenie kwoty wolnej od podatku, wprowadzenie ulgi mieszkaniowej lub ulgi dla osób wynajmujących mieszkania, itp.) czy dodatki do wynagrodzenia.
- Doświadczenie powracającego ubóstwa, w pracy czy poza nią, dowodzi, że nisko płatna praca, mająca służyć za drabinę do wyjścia z ubóstwa, w rzeczywistości się nie sprawdza.

Literatura

- Chirkowska-Smolak T., 2002, *Utrata pracy jako krytyczne wydarzenie życiowe*, [w:] *Współczesne organizacje – wyzwania, zagrożenia. Perspektywa psychologiczna*, red. M. Strykowska, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań, s. 235–255.
- Crettaz E., Bonoli G., 2010, *Why are Some Workers Poor? The Mechanisms that Produce Working Poverty in a Comparative Perspective*, Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe, REC-WP no. 12, <http://lac-repo-live7.is.ed.ac.uk/handle/1842/3985> (14.05.2015).
- Dreła K., Sokół A., 2011, *Formy zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach. Jak zatrudniać pracowników*, CeDeWu, Warszawa.
- European Anti-Poverty Network, 2011, *Explainer on Wealth, Inequality and Social Polarisation in the EU*, <http://www.eapn.eu/images/stories/docs/eapn-books/2011-wealth-explainer-en-web.pdf> (18.05.2015).
- European Anti-Poverty Network, 2013, *Pracujący, a ubodzy. Stanowisko EAPN w sprawie ubóstwa pracujących*, Réseau Européen des Associations de Lutte contre la Pauvreté et l'Exclusion Sociale, Bruxelles, <http://www.eapn.org.pl/aktualnosci/pracujacy-a-ubodzy-stanowisko-eapn-w-sprawie-ubostwa-pracujacych/> (15.05.2015).
- Eurostat 2014, *Europe 2020 indicators – poverty and social exclusion*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_2020_indicators_-_poverty_and_social_exclusion (18.05.2015).
- Eurostat 2015, *In work at-risk-of-poverty rate*, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc320&plugin=1> (18.05.2015).
- Frazer H., Marlier E., 2010, *In-work poverty and labour market segmentation in the EU*, CEPS/INSTEAD, coll. European Network of Independent Experts on Social Inclusion, no. 2, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1025&newsId=1394&furtherNews=yes> (10.05.2015).
- Holmes T.H., Rahe R.H., 1967, *The social readjustment scale*, Journal of Psychosomatic Research, no. 11, s. 213–218.
- Klonowicz T., 2001, *Stres bezrobocia*, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa.
- Kozek W., Kubisa J., Ostrowski P., 2005, *Bliżej junk job niż working. Nisko kwalifikowana, nisko płatna praca w usługach w Polsce*, Polityka Społeczna, nr 10.

- Kryńska E., 1996, *Segmentacja rynku pracy. Podstawy teoretyczne i analiza statystyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kubacka-Jasiecka D., 2002, *Zmiany tożsamości w przebiegu zmagania się z kryzysem emocjonalnym*, [w:] *Człowiek wobec zmiany. Rozważania psychologiczne*, red. D. Kubacka-Jasiecka, Wydawnictwo UJ, Kraków, s. 87–106.
- Peña-Casas R., Latta M., 2004, *Working poor in the European Union*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin.
- Phelps E., 2013, *Płaca za pracę*, Kurhaus Publishing, Warszawa, s. 27.
- Polak E., 2011, *Problem ubóstwa a polityka kształtowania dochodów w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej – wybrane aspekty*, *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, zeszyt 18, *Modernizacja dla spójności społeczno-ekonomicznej*, red. M. Woźniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów, s. 98–111.
- Sekuła Z., 2008, *Motywowanie do pracy, teoria i instrumenty*, PWE, Warszawa, s. 18.
- Szarfenberg R., 2015, *Ubóstwo osób pracujących w Polsce*. Seminarium Międzynarodowy Dialog Społeczny: „Problemy w zatrudnieniu powodem zaostrzenia sytuacji społecznej”, Gdańsk, 8–10.01.2015.
- Śliwiński R., 1999, *Próby przewyżczenia problemów tożsamości u osób bezrobotnych*, [w:] *Organizacja, praca, bezrobocie*, red. G. Kranas, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 45–57.
- U.S. Bureau of Labor Statistics, 2013, *A Profile of the Working Poor, 2011*, BLS Reports, Report 1041, s. 16, www.bls.gov/cps/cpswp2011.pdf.